

Розвиток акціонерних товариств у Сумській області

Розкошна О.А., молодший науковий співробітник ІАЄ УААН

Невідкладність вирішення продовольчої проблеми потребує комплексного підходу до проведення аграрної реформи з обов'язковим забезпеченням соціально-економічних зв'язків між елементами виробничого процесу.

Запровадження у сільському господарстві нових форм господарювання спрямовується на побудову саме такої системи. Але приватизація, яка мала закласти основи соціально орієнтованої економіки, проводилась переважно без урахування специфіки агропромислового комплексу і наслідків для виробників та споживачів продукції. Заміна державної форми власності на землю в сільському господарстві, в основному, на колективну, відмова держави від економічного регулювання процесу виробництва (бюджетне асигнування, дотації тощо), прийняття недосконалих правових актів, недостатній досвід функціонування в нових умовах і відсутність належного економічного механізму господарювання призвели до негативних наслідків. У Сумській області в 1997 р. було 438 збиткових господарств, або 92,6% від загальної кількості. Аналіз економічних та виробничих показників господарств Сумської області на початковому і нинішньому етапах реформування не свідчить про економічне зростання. Зокрема, зерна у 1997 р. вироблено на 405,2 тис. т, або на 25,2% менше порівняно з 1992 роком, цукрових буряків - відповідно на 922 тис. т або на 48,7%. Виробництво м'яса зменшилось на 47,7 тис. т, або на 37,6% у 1997 р. порівняно з 1992 р., молока - відповідно на 201,1 тис. т або 26,6%, яєць - на 156,4 млн. шт. і 34,7%.

Після реорганізації колгоспів і радгоспів у Сумській області відповідно до вимог Законів України „Про господарські товариства“, „Про цінні папери та фондову біржу“ створені нові організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств, серед яких значне місце займають акціонерні товариства.

Область посідає одне з перших місць за впровадженням цієї форми господарювання. Акціонерне товариство - це підприємство, створене на засадах угоди юридичними особами і (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. Підприємство має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства.

В агропромисловому секторі функціонують такі різновиди акціонерних товариств: підприємства, які об'єднують тільки своїх працівників та прирівнених до них осіб (закриті акціонерні товариства); підприємства, де поряд із працівниками у розвитку останнього

беруть участь державні органи приватизації, фінансові структури, переробна сфера, інші фізичні особи; підприємства, де фактичним власником є іноземний інвестор; підприємства, створені юридичними особами для обслуговування своєї діяльності, впровадження спільних проектів.

Однією із особливостей діяльності акціонерного товариства як особливо ризикованого типу підприємств є те, що держава суворо регламентує його діяльність, процедуру створення, скликання і повноваження зборів, реєстрацію випуску цінних паперів. Це одна із можливостей зберегти не тільки крупне виробництво, але й вплив державних структур на функціонування сільськогосподарських підприємств.

Процес становлення акціонерних товариств не був пов'язаний з еволюційним розвитком продуктивних сил і технічного рівня виробництва Сумщини, які повинні впливати на формування відносин. Формування акціонерних відносин переважно шляхом адміністрування призвело до того, що акціонерні товариства не змогли забезпечити підвищення ефективності виробництва та добробуту трудівників села.

Наприклад, у Роменському районі Сумської області серед обстежених 48 господарств сформовано 19 акціонерних товариств закритого типу. Виробничі та економічні показники розвитку цих господарств досить низькі (табл. 1.14.).

Урожайність зернових у них зменшилась у 1997 р. порівняно з 1990 р. на 38,7%, цукрових буряків - на 30,1, соняшнику - на 51%. Виробництво молока на корову зменшилось на 34,6%, середньодобовий приріст великої рогатої худоби - на 36, свиней - на 15%. Виробництво валової продукції зменшилось на 56,2%, у тому числі на 100 га сільськогосподарських угідь - на 47,2% і ріллі - на 49,7%.

Отже, акціонування не поліпшило ситуацію в сільському господарстві. Хоча, як свідчить практика зарубіжних країн, акціонерні відносини є найбільш гнучкими, мобільними, а тому й найбільш ефективними.

У США 20% всіх підприємств - акціонерні товариства. Обсяг реалізованої ними продукції перевищує обсяг продажу продукції приватних підприємств у 15 разів. Але повністю покладатися на зарубіжний досвід необачно. Треба брати до уваги природно-кліматичні умови, менталітет, психологічні особливості народу України, які суттєво різняться від зарубіжних країн.

Взагалі, діяльність акціонерних товариств, як переконує зарубіжний досвід, свідчить про зв'язок акціонування з крупним виробництвом: промисловістю, торгівлею, тобто тими сферами діяльності, де сконцентровано великий капітал, швидкий оборот якого дає можливість нормально функціонувати підприємству, відновлювати виробництво.

Застосування акціонерних відносин у сільському господарстві, яке має специфічні умови виробництва, не набуло поширення.

Таблиця 1.14

**Виробничі та економічні показники розвитку господарств різних форм господарювання
Роменського району Сумської області**

Показники	Всього по району			Колективні сільськогосподарські підприємства			Акціонерні товариства			Державні підприємства		
	1990р.	1997р.	1997р. до 1990,%	1990р.*	1997р.	1997р. до 1990,%	1990р.*	1997р.	1997р. до 1990,%	1990р.	1997р.	1997р. до 1990,%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Площа сільськогосподарських угідь, га	139808	123492	88,3	80024	73407	91,7	52245	43362	82,0	7539	6723	89,2
Урожайність, ц/га:												
– зернових	34,0	19,2	56,5	30,6	18,9	61,8	32,3	19,8	61,3	37,6	20,4	54,3
– цукрових буряків	225,0	159,0	70,7	224,5	150,1	66,9	208,8	144,3	69,1	280,0	230,0	82,1
– соняшнику	14,8	6,9	46,6	11,9	6,4	53,7	12,4	6,1	49,0	19,4	9,4	48,5
Надій молока на корову за рік, кг	2871	1848	64,4	2850	1729	60,7	2825	1847	65,4	3339	2899	86,8
Середньодобовий приріст, г:												
– великої рогатої худоби	542	293	54,1	546	302	55,3	489	311	63,6	564	335	59,3

* На базі цих господарств було створено нові форми господарювання.

Закінчення табл. 1.14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
– свиней	337	352	104,4	113	131	116,0	174	148	85,0	103	252	244,7
Виробництво валової продукції – всього, тис. грн.	124359	48482	39,9	73525	25338	34,5	43468	19036	43,8	7366	4108	55,8
– на 100 га сільськогосподарських угідь	88,9	39,2	44,1	92,0	34,5	37,5	83,2	43,9	52,8	97,7	61,1	62,5
– на 100 га ріллі	107,6	46,4	43,1	111,8	51,0	45,6	100,2	50,4	50,3	106,5	64,4	60,5
Валова продукція рослинництва, тис. грн.	59277	28854	48,7	33206	15588	46,9	21591	10841	50,2	4480	2425	54,1
– на 100 га сільськогосподарських угідь	42,4	23,3	54,6	41,5	21,2	51,1	41,3	25,0	60,5	59,4	36,1	60,8
– на 100 га ріллі	51,8	27,6	53,3	39,2	25,7	65,6	41,6	23,8	57,3	59,4	36,2	60,9
Валова продукція тваринництва, тис. грн.	65082	19628	30,1	40319	9750	24,2	21877	8195	37,4	2886	1683	58,3
– на 100 га сільськогосподарських угідь	46,5	15,9	34,4	50,4	13,2	26,3	42,0	18,9	45,0	38,3	25,0	65,3
– на 100 га ріллі	55,8	19,0	34,0	60,0	19,5	32,5	54,1	20,7	39,1	41,7	35,8	85,8
Рівень рентабельності (збитковості), %	39,0	-26,0	-65 п.	40,4	-26,4	-67 п.	48,5	-28,1	-77 п.	78,1	+1,7	-76 п.

В Україні проблематичність існування акціонерних товариств полягає, насамперед, в недосконалості організації та функціонування останніх: добровільно-примусове розміщення акцій, утруднений вихід із закритого акціонерного товариства, неможливість виділити свою

частку з майна товариства тощо. Це ускладнює господарювання і участь в управлінні рядових працівників і веде до втрати власності.

Причина спаду виробництва в акціонерних товариствах полягає ще й у тому, що не зазнав змін економічний механізм функціонування структурних підрозділів на підприємствах. Дещо кращі показники діяльності в тих підприємствах цієї форми господарювання, які намагаються пристосуватися до ринкового середовища за рахунок упровадження нових прогресивних форм організації праці. Так, у Путивльському районі Сумської області функціонує ЗАТ ім. К. Маркса м'ясо-молочного напрямку. В ньому 4624 га земельних угідь, у тому числі 3888 га - сільськогосподарські угіддя, з них ріллі - 2784 га. З 1996 р. у господарстві запроваджено кооперативну форму організації праці, створено 8 кооперативів на орендних засадах за галузевим принципом.

Після реструктуризації і вдосконалення внутрішньогосподарських відносин значно підвищилась активність працівників підприємства і продуктивність праці. У 1997 р. на 1 люд.-год. вироблено валової продукції майже вдвічі більше, ніж у 1995 р., підвищились виробничі показники, зокрема з виробництва зерна. Але у зв'язку з різким підвищенням цін на енергоресурси і зростанням інфляційних процесів доходність підприємства дещо знизилась.

В АТЗТ ім. Щорса Роменського району Сумської області було розпайовано 2164 га землі, або 68% від загальної площі. Сформовані виробничі підрозділи на кооперативних засадах. У господарстві діє 6 кооперативів, кожен з яких функціонує на підставі укладених договорів і має особистий рахунок у ФРЦ. Господарство має дещо кращі результати роботи порівняно з іншими акціонерними товариствами у районі. Наприклад, надій молока на корову у 1997 р. становив 3540 кг, що на 48% більше, ніж в цілому у районі. Зауважимо, що підприємство прибуткове ще й завдяки власним переробним потужностям (олійниця, комбікормовий завод, млин, крупорушка, хлібопекарня).

Враховуючи досвід цього господарства, можна зробити висновок, що господарські структури, які тільки виробляють сільськогосподарську продукцію (без її переробки), знаходяться в гірших умовах через уповільнений оборот авансованого капіталу.

Заслуговує на увагу також досвід інших акціонерних підприємств Сумської області, зокрема: СЗАТ „Перекопівське” Роменського району, СЗАТ „Росія” Недригайлівського району, АТЗТ „Семенівське” Липоводолинського району, АТЗТ „Батьківщина” Лебединського району, ВАТ „Племптахорадгосп” Недригайлівського району та інші.

На наш погляд, вищій ефективності виробництва у цих господарствах сприяли організаційні перетворення. Підприємливі керівники цих господарських структур змогли довести членам своїх колективів переваги ринкових перетворень і реалізувати їх.

Акціонерні товариства як типове явище ринкової економіки можуть ефективно функціонувати за наявності особливих відносин між виробничими, обслуговуючими та іншими підрозділами господарства, зокрема потрібен оптимальний соціально-економічний зв'язок у процесі їх функціонування.

На нашу думку, треба забезпечити виважений підхід до застосування акціонерних відносин у сільськогосподарських підприємствах, з урахуванням готовності працівників до роботи в нових умовах; зміни господарювання, за умови зміни технічного рівня виробництва і якості продукції, прибутку, вартості майна, морально-психологічного клімату, ступеня довіри між адміністрацією і працівниками. Вищенаведений підхід до вивчення умов, які сприятимуть вибору акціонерної форм господарювання, стосується й усіх інших форми господарювання.

За результатами анкетування працівників акціонерних товариств Роменського району Сумської області, майже 80% їх не мали точної уяви про порядок і умови організації акціонерного товариства.

Отже, поліпшенню ситуації на селі, зокрема у функціонуванні акціонерних товариств, сприятиме побудова системи економічних, соціально-психологічних та організаційних умов, які дозволять правильно вибрати ту чи іншу форму господарювання, яка спонукатиме селян працювати з повною самовіддачею і найбільшим ефектом.

Розкошна О.А. Розвиток акціонерних товариств у Сумській області / О.А. Розкошна // Розвиток господарських формувань і організація виробництва в аграрній сфері АПК. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1999. - С. 71-78.